

zanikanju) kaže ideja drame, ki iz konkretne slike neke prekmurske vasi raste v splošnejšo podobo nasprotij med človekovo senzibilnostjo v smislu nedoločljivih strasti, nagonov, hrepenenj, želja in povsem neproblematično usmerjenosti zgolj v svet površnih dejstev; ta navidezna dejstva skrivajo v svojih globinah paradokse, dualizme in absurd.

Že omenjeni smisel za ustvarjanje dramske napetosti in dialoška večšina, gladkost pogovornega jezika in posebna zaznamovanost jezika ter metaforičnost, ko gre za privide in zaklinjanje, prvinskost problemske teme in večplastnost oseb, ki so vanje zapletene, torej funkcionalnost vseh elementov, ki igro sestavljajo, ustvarjajo v Flisarjevem opusu kvalitetno delo, ki ga, ne glede na roman, z istim motivom moramo obravnavati kot posebno celoto z lastnimi strukturnimi značilnostmi dramske vrste.

Malina Schmidt

ODREŠUJOČA OSAMLJENOST

Pisatelj in pesnik Miloš Crnjanski, ki letos praznuje osemdesetletnico, sodi med najvišje predstavnike srbske klasične književnosti. Njegovo ustvarjalno obdobje je dokaj obširno, saj je pričel pisati že takoj po prvi svetovni vojni (Lirika Itake, Dnevnik o Čarnojeviću), dal svoja najboljša dela v tridesetih letih (I. del romana Selitve), svojo vitalnost in neusahljivost pa potrjuje tudi danes v sodobni srbski književnosti (II. del romana Selitve in Kaplja španske krvi).

Za Crnjanskega lahko trdimo, da nas s svojimi deli vedno znova preseneča, in to ne toliko z izbrano tematiko, kot prav z novimi prijemi pri nenehnem iskanju resnic o življenju, o človeku ter o njegovi biti v svetu, ki ga obdaja,

Miloš Crnjanski: Roman o Londonu (Nolit, Beograd 1971)

in v katerem hoče najti odgovore na celo vrsto vprašanj, ki so pogojena in tesno vezana na njegov obstoj.

Tudi v svoji najnovejši literarni stvaritvi Romanu o Londonu (Nolit, Beograd 1971, II. dela) se Crnjanski vrača k svoji priljubljeni temi, ki se je nekoliko dotika že v drugem delu Selitve, torej k emigraciji — ljudem v tujini, k njihovim različnim usodam in večni nostalgiji po svoji domovini. V Romanu o Londonu potemtakem lahko v podtekstu zasledimo tudi del avtorjeve lastne usode, avtobiografsko pogojenost, saj vemo, da je Crnjanski vse do leta 1965. živel kot emigrant v Londonu. Temu se avtor sicer zavestno izogne že v prvih vrsticah romana, saj pri naraciji uporablja tretjo osebo, kljub temu pa pri skrbno izbranih, psihološko utemeljenih in filozofsko oprijemljivih dognanjih vseeno od časa do časa poseže v tok dogajanj s svojo fiktivno prisotnostjo in tako ustvari določeno ravnotežje med glavnim junakom in svojimi izkušnjami o življenju v tujem, nesprejemljivem okolju.

Glavni junak romana ruski knez Nikolaj Radionovič Rjepnin s svojo ženo Nadjo neposredno pred koncem prve svetovne vojne, pred propadom carske Rusije, zapusti svojo deželo in se po potikanju po mnogih evropskih državah znajde na začetku druge svetovne vojne v Londonu, v tem »magnetu Evrope, med trumami izseljencev in nesrečnikov«, ki niso vedeli, kaj naj počno, kako naj poskrbijo za svojo lastno eksistenco in so kot izgubljeni iz dneva v dan »gledali v štirinajst milijonov drugih prebivalcev« tega vele-mesta. In prav tu, prav sredi tega »visoko humaniziranega sveta«, ki bolj spoštuje svoje štirinožne prijatelje kot tujca, se glavni junak romana odloči za osamljenost, izoliranost in resignacijo do vsega, kar ga obdaja. Ta njegova melanholična osamljenost pa od strani do strani romana prerašča v takšne razsežnosti, da nas prepriča, da

je prav to edino potrjevanje biti njegovega življenja.

Rjepnin torej ne izbira sveta oziroma življenja, kakršnega mu ponujajo drugi, temveč se odloči za svet, ki je v njem samem, sestavljen iz drobnih koščkov njegove preteklosti, v katerem pa ne najde opore za sedanjost in prihodnost. Tega »potomca feldmaršala Anikite Rjepnina« torej ni zlomilo to, da je izgubil »vse premoženje, hiše v Petrogradu, niti to, da se je potikal čedalje siromašnejši po Evropi kot toliko ruskih emigrantov po prvi svetovni vojni«, temveč neprestana »osamljenost, beda in brezposelnost,« ki so postale nujno zlo in ga že s tem ločile od drugih.

Kljub temu ima junak Miloša Crnjanskega nešteto možnosti, da bi se vključili v življenje družbe, v kateri se je znašel pod silo razmer. Za takšno dejanje pa se ne odloči iz več vzrokov, eden od mnogih je tudi ravnodušnost prav te družbe do usode posameznika. To, da bi sprejel življenje, kakršno mu nudijo drugi, pa naj bo to angleška aristokratska družba ali različna emigrantska društva, ki hočejo imeti v svojih vrstah »zvoneča imena« za svoje skrite namene in cilje, pa bi brezdvomno razvrednotilo njega samega, njegovo ideologijo ter pomenilo njegov totalni padec. Zato je tudi nujno, da si glavni junak izbere »točno odmerjeni čas« svojega življenja in si sam zavestno določi smrt, v katero gre s prijetnim občutkom, da ne bo končal kot »mnogi njegovi rojaki« ob beraški palici, pometanju ulic, čiščenju javnih stranišč in z zvodništvom bogatih starih Angležinj. Prav ob tem pa zadenemo še na drugi problem v romanu, in sicer na Rjepninovo veliko ljubezen do žene Nadje, ki jo hoče obvarovati pred kruto usodo Londona in jo pošlje k njeni teti v Ameriko. Njuno slovo je poleg Rjepninove smrti eno najpretrslivejših strani v sodobnem jugoslovanskem romanu nasploh, kajti z nje-

govo ženo se nadaljuje življenje, ki ga nosi pod srcem. Seveda pa tega glavnega junaka romana ne ve, kajti v nasprotnem primeru bi prav to lahko postalo najoprijemljivejša točka za boj in obstanek v svetu, ki je tako krivičen do tega »vzvišenega Rusa«.

Crnjanski je torej Rjepninov lik v Romanu v Londonu skrbno gradil na dveh kontrastih, in sicer na možnostih vključevanja v obstoječo družbo ter z dokončno alienacijo glavnega junaka v stanje individualne resignacije in osamljenosti. Pri vsem tem pa je v svoje delo prefinjeno vtikal tudi socialne, ekonomske in politične momente, ki so povzročili individualne, pa tudi množične selitve človeštva. Skozi celotno fabulo romana se kot rdeča nit razteza spoznanje o izgubljenosti posameznika v svetu, tragedija osamljenosti, ki pa preraste v mogočno dostojanstveno odrekanje, katerega končni cilj je in mora biti smrt. S tem pa je Crnjanski dosegel tudi univerzalnost svojega dela, saj je njegov Rjepnin lahko kdorkoli od tisočev in milijonov »razseljenih« po vseh kontinentih sveta. Resnica pa je, da se njegov junak ne zna boriti — ali bolje rečeno — se noče boriti; težko sprejema moreči London, kljub temu pa noče biti ukrivljena hrbtnica tujega kapitalizma, pri vsem tem pa preudarno in s ponosom spremlja dogodke v svoji prvobitni domovini, čeprav ti nasprotujejo njegovi nekdanji politični usmerjenosti. Ko ga hočejo zopet pridobiti v organizacijo carskih privržencev, to tudi jasno in odkrito pove, čeprav s tem tvega svoje in Nadjino življenje. »In kaj želijo sedaj od njega? Da bi pripravljaj atentate na Stalina, ali celo vohunil? Proti tej Rusiji ne bi hotel niti s prstom migniti, niti z malim prstom. Najprej zato ne, ker je tudi on Rus, ker je to tudi njegova dežela, čeprav jo je zapustil, in drugič, ker bi bilo to nelogično, pa tudi sramotno ... Vojna je končana. Ko bi lahko, bi se že jutri vrnil v Moskvo, ali v Petro-

grad. On je eden, a v Moskvi so milijoni. Živeti v svoji domovini je logično, kakršnokoli je življenje. V tujini ne.«

Rjepnin ni zmožen velikih dejanj, ni sposoben spreminjati sveta, družbe, njenih ustaljenih norm, zaveda pa se svojega dostojanstva, ki niti enkrat ne klecne pod tujimi vplivi in idejami. Zapre se vase, v svojo osamljeno zavest in od tu kot trdnjava kljubuje stvarnosti zunanjega sveta, ki pa čedalje bolj izgublja svojo moč nad njim. In prav v tem je junak Romana o Londonu neponovljivi in enkratni lik v naši jugoslovanski literaturi. S sodobnimi literarnimi prijemi, s poetiziranim jezikom in z ne preveč razčlenjeno fabulo pa je Crnjanski ponovno dokazal, da je velik mojster v iskanju novih možnosti in izraznosti našega sodobnega romana. Še enkrat pa je potrdil že dokaj staro pravilo, da neponovljivost literarne stvaritve izvira prav iz aдекватne prezentacije določenega življenjskega trenutka in da neprestane spremembe v človeškem obstoju zahtevajo stalno iskanje novih literarnih prijemov in poti.

Miha Maté

MEDITATIVNA PROZA ZA VELIKE OTROKE

Pisatelj in pesnik Branko Ćopić prav gotovo sodi med najplodovitejše jugoslovanske ustvarjalce. Po mnogih romanih, pesmih, črticah in prozi za otroke, po tisočernih napisanih straneh, imamo pred sabo njegovo najnovejše delo *Vrt slezenaste barve* (Bašta sljezove boje, Prosveta, Beograd 1972), meditativno kratko prozo o njegovi mladosti, o »poptopljenem otroštvu«, ki ga je kot deček preživljal v rojstnih Hašanih na podnožju Grmeča. Upravičeno lahko trdimo, da je Ćopić to kratko lirsko prozo dolgo časa nosil v sebi in jo čutil kot dolg do bralcev, do samega sebe in do rojstnega kraja. To nam potrjuje že dejstvo, da je prva izdaja knjige, ki je

izšla pred dvema letoma, obsegala štiriintrideset črtic, zdajšnji, dopolnjeni, pa je pisatelj dodal še dvajset novih. Torej »izgubljeno otroštvo« živi dalje, se nenehno obnavlja in kot pravi pisatelj sam, »se je pred mnogimi, mnogimi leti, na prelomnici iz otroštva v mladeništvo, neki mali popotnik poslovil od rojstnega kraja, stisnjenega v dolino reke, in odšel v svet po strmi, kamniti cesti. Zdaj se po tej cesti, sprani in obrušeni, po cesti, ki ne vodi nikamor, poskuša neki osiveli človek vrniti k svojemu otroštvu, rojstnemu kraju in spominom«.

Toda iz tega pesimističnega razmišljanja, ki veje iz črtice *Potopljeno otroštvo*, se pisatelj ne zapira v svoj hermetični svet, ne objokuje tistega, česar ni več, temveč se na široko odpre zasanjani in vztrepetali mladiki, otroški duši, ki dobrohotno vsrkava preprosti svet bosanskega človeka in z dobrodušno humornostjo prepleta njegovo realnost s sanjami.

Tu je zopet tisti bosonogi, zaneseni deček, sirota brez očeta (pisatelj sam), ki s starim prijateljem sedlarjem Petrakom »z grabljami lovi mesec« in napeto prisluškuje zgodbam nepomirljivega bojevnikarja strica Nidže, ameriškega rudarja in srbskega dobrovoljca iz prve svetovne vojne, pa bradati slikar ikon, konjski tat Sava in dobri ter pošteni ded Rade, živa modrost in plemenitost, ki budno in očetovsko skrbi za svojega vnuka. Tu je torej tisti slez, ki je danes zasanjano modre barve, jutri rumen in nazadnje krvavo rdeč — takšen, kot je pač brezbrizna mladost, kruto življenje na krpici zemlje, ob trenutkih sprostitve pri kuhanju »mehkega žganja« ter ob tragičnih dogodkih iz druge svetovne vojne. Tu je tista kamenita Bosanska krajina s preprostimi ljudmi, ki se cenijo po tem, koliko psov lahko preživlja kakšna hiša (*Zgodba o dobri psički*), in tisti stari mlini, ki preraščajo v legende (*Potočni mlin*) ter čudovita češnja ob domači hiši, kateri dobri stric Nidžo iz